

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHNI
SHAKLLANTIRISH**

Namangan davlat pedagogika instituti

dotsenti (PhD) R.Lutfetdinova

Namangan davlat pedagogika instituti 1-

bosqich magistranti F.Xaydarova

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlashni shakllantirish usullari ko'rib chiqiladi. Kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun interaktiv metodlar, mashq turlari va innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rag'batlantirish uchun muhit yaratish masalalari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: kreativ fikrlash, interaktiv metodlar, guruhli mashg'ulotlar, ijodiy yondashuv, mustaqil fikrlash.

Insonni insoniyligini ifodalovchi eng muhim ijtimoiy fazilatlardan biri hisoblangan “kreativ qobiliyat” va “kreativ tafakkur” tushunchalari insonni yuksak ijodiy imkon sohibi ekanligiga dalolat qilishi bilan birga, ayni paytda shaxs mustaqilligini ifodalovchi eng muhim belgilardan biridir.

Kreativ tafakkur tushunchasi tarixiy manbalarda turli xil ma'no va qarashlarni anglatib kelgan. Bu tushuncha ikki xil xususiyatga ega bo'lgan so'zlar birikmasidan iborat bo'lib, o'zida sifatiylik va miqdoriylikni mujassam etadi.

“Kreativlik” uning sifatini bildirsa, “tafakkur” esa fundamental xususiyatini aks ettiradi. Shuningdek, kreativlik keng ma'noda kishining voqea va hodisalarning o'ziga xos mohiyatini ijodiy anglashga asoslangan faoliyat hisoblanadi, kreativ tafakkur esa insonning ijodiy tafakkurini nazarda tutadi. Ko'rinib turibdiki, yuqoridagi ta'riflarda ham ikki tushuncha bir-biridan sifat va miqdor jihatidan farqlanadi. Qadimda yunon faylasuflari bu masala yuzasidan turli xil qarashlarni o'rta tashlaganlar.

Kreativ fikrlash – bu muammolarni yangicha yondashuvda hal qilish, ijodiy yechimlarni topish va mustaqil ravishda tahlil qilish qobiliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ushbu qobiliyatlarni shakllantirish, ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli ta'lim jarayoniga asos yaratadi.

Ta'lim sifatini oshirish bu ko'proq bilim to'plab, axborotga ega bo'lishgina emas, balki tafakkurni rivojlantirish, katta axborot oqimidan zarurlarini tezda tanlab olish, yo'nalishni aniqlash, vaziyatni baholash, nostandart muammolarni yechish ko'nikma va malakasini shakllantirishdan iboratdir. Zamonaviy mutaxassis bugungi kunda raqobatbardosh ta'lim bozorida o'z o'rnini topishi uchun yangicha yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etishi lozim. Ta'lim sifati, eng avvalo, ta'lim

jarayonining asosiy bo'g'ini, uning ham ob'yekti, ham sub'yekti sifatida o'quv materialini o'zlashtirish darajasiga bog'liqdir. Aynan, 4K modeli bugungi kunda ta'lim sifatini oshirishda muhim katalizatorlik vazifasini bajaradi. 4K tushunchasi odatda kognitiv, metakognitiv, ijtimoiy va hissiy sohalaridagi kompetensiyalarni ifodalashda qo'llaniladi. 4K hamkorlik, muloqot, tanqidiy fikrlash va ijodkorlikdir. K yondashuvi o'z nomi bilan 4 ta tamoyilni o'z ichiga oladi: Kollaboratsiya: Bu o'quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Ularga hamkorlikda ishlash, samarali fikr almashish va o'zaro qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini shakllantirishga ko'maklashadi. O'zaro samarali muloqot qilish va umumiy maqsadga erishish uchun jamoada ishlash qobiliyatini hosil qiladi. Bu sifat bir-biriga bog'liq bo'lgan bir nechta qobiliyatlarda namoyon bo'ladi: umumiy go'yani yagona maqsad sifatida qabul qilish qobiliyati; ijtimoiy munosabatni shakllantirish, ya'ni ko'pchilik fikrini qo'llab-qavvatlash, muhokama qilish, muzokaralar olib borish, o'z harakatlarini boshqalarning harakatlari bilan muvofiqlashtirish; zimmasiga olgan majburiyatlarni bajarish; mustaqillik va tashabbuskorlik. Kommunikativlik: O'z fikrlarini aniq, ravshan ifodalashga, suhbatdoshni tinglashga va tushunishga, ma'lumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalanishga o'rganadi.

Ushbu kompetensiya orqali o'quvchi qo'rqmay har qanday muloqotga kirisha oladi. Munozaralarni boshlash, muloqotning maqsadi va kontekstiga, savol va javob berishga kirishadi. O'z nuqtai nazarini himoya qilish ko'nikmasi hosil bo'ladi. Kreativ fikrlash: O'z maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo'llashni o'rganadi, innovatsion yechimlarni izlab topadi, ijodkorlik orqali muammolarni hal qilishning kutilmagan usullariga ega bo'ladi va u quyidagi tarkibiy qismlarga ajratiladi: qiziquvchanlik – atrof-olamga qiziqish, mustaqil ravishda ko'proq ma'lumot to'plash istagi paydo bo'ladi va savollarga javob topish; tasavvur – o'ziga xos ko'plab yangi g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyati; g'oyalarni rivojlantirish – turli pozitsiyalarda g'oyalarni baholash, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, turli sharoitlarga yangicha yondashuv orqali munosabat bildirish qobiliyati shakllanadi. Kritik (tanqidiy) fikrlash: Axborotni tanqidiy baholash, o'z fikr va mulohazalarini shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. O'quvchilar muammolarni tahlil qilish va mantiqiy fikrlash asosida o'z nuqtayi nazarini shakllantiradi. Raqimli ta'limda tanqidiy fikrlashning ahamiyati kattadir. Ma'lumotni tanqidiy baholash, tahlil qilish va sharhlash qobiliyati to'g'ri va mantiqiy xulosa chiqarish va oqilona qaror qabul qilishga yordam beradi. Jamoa bo'lib hamkorlikda ishlaganda tanqidiy fikrlash orqali o'quvchilar ijtimoiy muloqotga kirisha oladilar. U quyidagi xususiyatlarni o'z ichiga oladi: tahlil - muhokama qilinadigan savol va dalillar o'rtasida mantiqiy bog'liqlikni o'rnatish; baholash - dalillarning ishonchliligi va aniqligini baholash qobiliyati; tushuntirish - o'z nuqtai nazarini asoslash; faraz qilish - ma'lumotlarning yetishmasligini aniqlash va shu asosda mustaqil xulosa chiqarish qobiliyati; tartibga

solish - o'z-o'zini tekshirish, xulosalarni chiqarish va mulohaza yuritish qobiliyati shakllanadi. 4K kompetentsiyalariga ega bo'lgan o'quvchi muammolarni hal qilishda quyidagi ko'rsatkichlarga ega bo'ladi: Muloqot: savol beradi va savollarga javob beradi, tushunmagan ma'lumotlariga izox so'raydi, o'z nuqtai nazarini tushuntiradi, ziddiyatli vaziyatlardan qochadi yoki ularga yechim topadi. Hamkorlik: yordam so'raydi, boshqa fikr va muloxazalarini tinglaydi va taklif beradi, hamkorlikda ishlaydi, boshqalarga ham fikr bildirish imkonini beradi. Tanqidiy fikrlash: axborotni tahlil qiladi, faraz va yechimlarni taklif qiladi, bahslashadi va baholaydi. Ijodkorlik: g'oyalarni taklif qiladi, ularni qadrlaydi, g'ayrioddiy vaziyatda asosiy ko'nikmalarni qo'llaydi, original yechimlarni topadi, topshiriqni bajargandan so'ng ham yangi g'oya va yechimlarni izlashni davom etadi.

Ushbu kompetensiyalar orqali o'quvchi topshiriqlarni bajarishda passivlikdan tashabbuskorlik va mustaqillikka o'tadi, buni xulq-atvor ko'rsatkichlari bilan ham baholash va kuzatish mumkin.

Interaktiv metodlar va mashq turlari. Boshlang'ich sinflarda kreativ fikrlashni shakllantirish uchun quyidagi interaktiv metodlar va mashqlar qo'llanilishi mumkin:

1. "Aqliy hujum" (Brainstorming) metodi. Bu metod o'quvchilarning muayyan muammoga turli xil ijodiy yondashuvlarini rag'batlantirishga yordam beradi. Misol uchun, o'quvchilarga "Kelajakdagi maktab qanday bo'lishi mumkin?" degan savol berilib, ular o'z fikrlarini ochiq aytishadi.
2. "Tasavvur tasvirlash" mashqi. Bu usul orqali bolalar o'z orzulari yoki o'zlari yaratgan personajlar haqida hikoya tuzadilar va tasvirlar chizadilar. Bu esa nafaqat kreativ fikrlash, balki tasviriy va yozma nutqni rivojlantirishga ham yordam beradi.
3. "Muqobil tugallash" usuli. O'quvchilarga mashhur ertaklar yoki hikoyalarning boshlang'ichi beriladi va ularga hikoyaning muqobil davomiyligini yaratish taklif qilinadi. Masalan, "Qizil shapkacha" hikoyasining boshqa tugash variantini o'ylab topish.
4. Rolli o'yinlar. O'quvchilar uchun real hayotdagi yoki fantastik vaziyatlar yaratiladi va ular shu vaziyatdan qanday chiqish haqida rolli o'yin o'ynaydilar. Bu usul ijodiy fikrlash, muammo yechish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.
5. "Fikrlar xaritasi" (Mind Mapping) usuli. O'quvchilarga asosiy tushuncha yoki muammo beriladi va ular bu tushuncha atrofida o'z fikrlarini tarmoqlarga ajratib xarita shaklida yozadilar. Masalan, "Tabiat" mavzusida fikrlar xaritasi yaratish orqali bolalar tabiatni turli jihatlaridan baholaydilar.

Har bir inson o'ziga xos mantiqiy zanjirlarni qurish imkoniyatiga ega. Uning darajasi odatda CQ (Creativity Quotient) deb ataladigan ijodiy intellekt koeffitsienti bilan belgilanadi. Bu IQ bilan bog'liq emas, deb ishoniladi, lekin u rivojlanish va o'qitish uchun ham juda mos keladi. O'quvchi faol ravishda yangi g'oyalarni yaratishni boshlashi va ularni bir qator oddiy mashqlar yordamida amalga oshirishi mumkin.

Pedagogik tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'plab bolalarda iqtidorning yashirin potentsiali mavjud bo'lib, rivojlanish va qo'llab-quvvatlash uchun zarur sharoitlar mavjud bo'lsa, ular ochib, ma'lum bir sohada o'zini ko'rsatishi mumkin. Ko'pincha kreativlikning yashirin potentsiali odamni biron bir faoliyat sohasida iste'dodli qiladi. Kreativlik insonda kasbiy kompetentsiyani, samaradorlikni rivojlantirish uchun zarur; ta'lim; xushmuomalalik (hamkorlik qilish, o'zaro munosabatda bo'lish qobiliyati) va hatto ma'lum darajada axloqiylik.

Kreativlikning doimiy rivojlanishi faqat shunday psixologik asosda mumkin bo'lib, u shaxsning ehtiyojlari va manfaatlarining boyligi, uning mehnatda, muloqotda, bilishda o'zini to'liq amalga oshirishga yo'naltirilganligi bilan tavsiflanadi; intellektual qobiliyatlarning yuqori darajasi, har bir yangi narsaga ochiqlik, moslashuvchan tanqidiy fikrlash, yuqori inson faoliyati, jismoniy kuch va energiya, psixofizik imkoniyatlar darajasi. Maktabning vazifasi bolalarda o'qishga ijodiy munosabatni, ichki motivatsiyani va faollikni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishdir. Maktab yoshida xulq-atvor va munosabatlarda ijodiy asos yaratish, keyin uni turli usullar yordamida takomillashtirish juda muhimdir. Shu sababli, ta'lim bugungi kun bolalarining nafaqat maktabda, balki kattalardek keyingi kasbiy faoliyatida ham muvaffaqiyat qozonishini ta'minlash uchun javobgardir.

Kreativ fikrlashni shakllantirish bo'yicha tavsiyalar:

1. O'quv muhitini ijodiy qilish. Sinfda ochiq va erkin fikrlashga undovchi muhit yaratish kerak.
2. O'quvchilarga tanlov berish. Mustaqil qaror qilish va o'z fikrlarini ifoda etish imkoniyatini yaratish muhim.
3. Guruhli ishlarga e'tibor qaratish. Guruhlarda ishlash orqali o'quvchilar fikr almashadilar va yangi g'oyalarni ishlab chiqadilar.
4. O'yin metodlarini qo'llash. O'yin orqali o'rganish kreativlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilganimizda, boshlang'ich sinflarda kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun interaktiv metodlar va ijodiy mashqlar qo'llanilishi muhim. O'qituvchi sinfda erkin muhit yaratib, bolalarni mustaqil fikrlashga undashi kerak. Ushbu yondashuv orqali bolalar nafaqat bilim oladilar, balki o'z qiziqishlarini rivojlantiradilar ham.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent. 2006.
2. Abduraxmonova, N. A. qizi. "Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida". Educational Research in Universal Sciences, vol. 2, no. 12, Dec. 2023, pp. 208-11, <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5507>.

3. Сангинова Г.Б. (2023). ЗНАЧЕНИЕ И МЕСТО НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. Экономика и социум, (4-1 (107)), 840-846. 6. Yuldashevich, M. A. (2020). SHAPING OF THE HEALTHY LIFESTYLE CULTURE IN PHYSICAL EDUCATION FOR OUR FUTURE TEACHERS. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8.

